

Josep Maria Grau Pujol o la vetlla constant per la cultura

Manel **Güell Junkert**

Conservo el record, emboirat pel pas del temps, de la primera vegada que vaig veure en Josep Maria, ara fa una pila d'anys (en realitat, tres bones dècades!). Cavalquem a lloms del final dels vuitanta i principi dels noranta. Llavors jo era un jovencell afamat d'aprendre un ofici, el d'historiador, la formació curricular del qual se l'havia de construir cadascú com millor sabia i podia, tot alternant universitat, lectures, congressos i cursos de formació, amb la inversió de capital i de temps que tot plegat comportava. N'hi va haver un de curset, no puc recordar ben bé on, en el qual vaig tenir-me per tocat de la fortuna en poder seure al costat d'una formosa jove, morena de llarga cabellera llisa, ulls negres escrutants i un somriure entre prudent i maliciós. Vam entaular una breu conversa de compromís en la que ens explicàrem les nostres preferències historiogràfiques, fins que van arribar les presentacions. Es deia Roser Puig Tàrrrech i, en sentir aquell nom, desseguida em van venir al cap la munió de petits articles que havia publicat en revistes locals, juntament amb un tal «Grau», (llavors que començaven, sempre signaven junts). En oir-me dir allò, el somriure discret es va eixamplar i va deixar pas a aquestes rialles femenines tan característiques, amb les quals et fan entendre, malgrat la lògica cautela, que havia ficat els peus a la galleda! La relliscada era, senzillament, que aquest «tal Grau» era el Josep Maria Grau, el seu marit des de 1988. L'inici del curs no va permetre més conversa. Ella va marxar poc abans d'acabar, fora l'esperava el Josep Maria. De lluny i a través d'un vidre va ser la primera vegada que el vaig albirar i encara avui conservo en la retina la seva silueta esprimatxada i somrient. En guardo un grat record, sobretot perquè, llavors teníem empena i il·lusió, érem joves, vigorosos, cabelluts i amb la pell llisa i, fins i tot, fèiem certa patxoca, si ens comparem amb les pintes que ara arrosseguem.

L'aiguader i l'assedegat estan destinats a trobar-se més aviat o més tard i així fou, no trigariem gaire a tenir un contacte directe que

Josep M. Grau, a la dreta de la fotografia en un acte de presentació d'un llibre al Museu Arxiu de Montblanc, presidit pel P. Altisent i en companyia de Jaume Felip.

donaria pas a noves trobades, a una relació historiogràfica intensa i sostinguda i, finalment, a una amistat continuada en el temps. El caràcter afable i amatent per prestar ajut i consell que sempre ha mostrat el Josep Maria, li ha permès teixir una consolidada xarxa d'amistats arreu del país. No de Salses a Guardamar, com diria la més famosa de les nostres líriques, però sí, des de les contrades gironines fins a les tarragonines. Doncs aquesta, i no altra seria la ruta, per on el durien els viaranys del destí.

Quan jo el vaig començar a tractar, ell dirigia l'Arxiu Comarcal de la Selva (1990-1992), amb seu a la llunyana Santa Coloma de Farners, dic això, perquè en el nostre afany d'absorbir formació humanística, érem munió els estudiants que ens hi desplaçàrem (en bus o en el cootxe d'algun company, si hi havia sort), per no perdre'ns els originals seminaris sabatins que periòdicament organitzava el nostre amic. Eren unes sessions delicioses que, si no anaven de franc (ara no ho recordo), el seu preu d'assistència era irrisori. En Grau seleccionava especialistes en una determinada àrea, concreta i rebuscada, però sempre de gran interès (paleografia, estructura d'un llibre, formació

d'una tesi, demografia, moneda antiga). La galeria de personatges que hi van arribar a passar, eren d'acreditat prestigi dins del reduït i selecte món acadèmic que ens movíem, n'havíem sentit a parlar, havíem llegit llibres o articles i, llavors, els podies conèixer en primera persona. En Josep Maria ens rebia a mesura que arribàvem, ens facilitava un lloc, material i no ens regatejava un minut d'agradable conversa. En finalitzar, els seus esforços eren per compaginar els comiats amb la gestió d'optimitzar els pocs vehicles dels assistents motoritzats a fi de facilitar la tornada, també, als que havíem pujat amb una sabata i una espadenya. Grau sempre ha entès que la bona salut de la cultura escrita (arxius, biblioteques, museus, universitats, centres d'estudis, etc), d'un país, passa per tenir unes infraestructures actives, competitives, fluïdes i versàtils. Les eines són claus perquè la maquinària cultural bombegi coneixement de forma constant i arribi arreu. La modernitat i la necessària renovació, tampoc es poden obviar, però perquè això sigui així, calen persones que vetllin per les humanitats, que no les deixin rovellar, que les engreixin, que en facin constants revisions, que repassin les juntures i cerquin les fuites, incideixin en les mancances, que pensin com millorar-la, que restin amatents a qualsevol insuficiència, en definitiva, acudeixi pressurós si es desmanega per alguna banda. Se'm dirà que aquesta és feina dels funcionaris que ocupen llocs estratègics dins d'un organigrama que es manté dels pressupostos públics, i certament, ja fan prou dins dels seus respectius àmbits i responsabilitats, a voltes amb mirada grissa i uniforme, però ho fan des d'una altra dimensió que no els permet el contacte amb el simple usuari, ni conèixer de primera mà la problemàtica associativa de base, ni prendre el pols a la temperatura dels debats socials, ni tenir consciència real de les veritables necessitats, petites o grans, d'aquesta ciutadania amb set de cultura, que els governants es miren des de la trona. No n'hi ha prou amb l'administració, notem a faltar figures amb esperit crític, transversal i d'equip, que connecti amb les dues dimensions, encara que sigui a títol particular, sense por que el prenguin pel Quixot que embesteix els molins de vent, sense esperar altra recompensa que la satisfacció de contribuir, des de la base, a fer rutllar la maltractada maquinària cultural. Només pel gust de treballar pel seu país, la seva terra de naixença i adopció, amb compromís i responsabilitat, Grau així ho ha entès sempre, i de bon començament s'hi va enrolar voluntari, amb la complicitat indispensable de la Roser Puig.

Tot plegat constitueix una filosofia de vida, consagrada a la causa, en benefici de tota la societat, que Josep Maria ha sabut assimilar allà on la destinació laboral l'ha dut. Estem parlant d'una dinàmica incansable que comporta l'esforç titànic de contactar i assessorar (col·laborar i ajudar), els centres d'estudi, conèixer els responsables de la funció cultural, visitar arxius, museus i biblioteques, contribuir a divulgar notícies d'interès, tenir cura de l'usuari, posar en contacte estudiosos amb línies d'investigació afins, assessorar i, si cal, intervenir en la dinamització de tota mena d'actes, prestar-se generosament a fer conferències, participar en congressos, taules rodones i fer presentacions (majoritàriament de franc), en resum, una activitat intensa, continuada, eficaç i profitosa.

A més, en l'àmbit de la investigació, en Josep Maria, sovint amb companyia de la Roser, ha estat autor prolífic d'un bon grapat de llibres i centenars d'articles de caràcter històric i geogràfic, diversos i pluridisciplinats, amb un comú denominador: els homes i dones del camp o la ciutat, pagesos i menestrals, les seves activitats, la seva quantificació, com sobreviuen, quins problemes patien, els seus orígens, les migracions. Gent d'ací i d'allà, sempre la gent. A més també de la seva professió, l'arxivística, la seva altra gran passió, de la qual ha arribat a escriure innumerable articles, ell i el sotassignant, en vam fer, en millors temps, tres o quatre de ben considerats (encara que no estigui bé que ho digui jo). D'aquells que crec marquen la historiografia local, són lectura recomanada a les aules i es citen en publicacions de certa volada, permeteu-me la immodèstia. En recordo alguns, que quan jo els començava a bastir i s'entreveia l'estructura i s'endevinava un cert volum, el Josep Maria, a l'aguait de les meves activitats per les contínues converses que manteníem, acudia en ajut del company i s'hi lliurava, llavors, em proporcionava exemples, bibliografia, referències, em suggeria nous àmbits temàtics i vectors argumentals, m'aconsellava incorporar altres fons documentals que ell coneixia, aprofundir en un apartat concret, ponderar el plantejament en un o altre sentit; em proposava l'exposició de xifres en quadres o gràfics percentuals, em polia el redactat i em repassava els càlculs de sumes i percentatges. Al final, qualsevol semblança entre la versió inicial de l'article i el resultat final amb les seves aportacions, era pura ficció; la motxila del seu ajut estava tan carregada, que jo sol no la podia dur i acabàvem signant junts l'article. Un veritable plaer, perquè ens entenem a la perfecció i la

coautoria amb ell és una bassa d'oli. Així és com m'agrada recordar-lo, sempre atent, al peu del canó, esperant a les trinxeres l'assalt de l'enemic. Unes adversitats que, dissortadament, ha sorgit d'on menys es podria esperar, doncs en les diverses destinacions a partir de 1992 (al Camp de Tarragona), on un funcionariat obtús, clientelar i poc suggestiu, no sempre ha sabut apreciar l'avantatge que suposa tenir un militant de base de les seves característiques, formació, experiència, tremp, contactes, temperança i saber fer del nostre montblanquí. Una veritable llàstima. El segon atac a les trinxeres va venir de la mà d'un cruel afecció, en forma de lesió cerebral. Tot junt i gairebé alhora, obrí la porta a un període de la seva vida per oblidar, en el que la dallada de l'infortuni li segà el matrimoni i una carrera que, ben orientada i sense obstacles, hagués pogut fruitar, perfectament, de manera notable a Girona o a Barcelona, ja ho diuen, ningú és profeta a la seva terra.

El que redacta aquestes ratlles, també ha entrat, no fa gaires anys, en el selecte club dels damnificats per la salut. El nostre funcionament del dia a dia és a base de medicació, la precisió desapareix, la concentració no és la mateixa, l'habilitat ductil és una ombra del què havia estat de jove (més de 400 pulsacions per minut en una analògica Olivetti!). Però resta intacta la voluntat de continuar treballant, menys i a un ritme més reduït, amb unes possibilitats més modestes. Tot i les adversitats, Grau ha demostrat que és un lluitador incansable, no s'ha rendit davant els entrebancs, ben al contrari, sumava les capacitats que li quedarien per continuar la seva noble tasca. L'obligada jubilació el 2005, li ha permès readaptar el seu talent i energia per intentar encaixar, amb una dinàmica possibilista, en aquest món de la cultura que tant valora. Si l'activitat laboral li va permetre desenvolupar *Cultura* en majúscules a Girona, Santa Coloma de Farners, Tarragona, Valls o Reus, ara es pot dedicar de forma exclusivament a la seva estimada Conca de Barberà, assumir les responsabilitats del Centre d'Estudis, i potenciar les publicacions (*Aplec de Treballs* i *Podall*), fer-les entrar al segle XXI de la mà de les noves tecnologies (RACO i Dialnet). La difusió és la punta de llança de la investigació, una eina clau per donar sentit a tot l'esforç esmerçat en la recerca, per això, l'aposta ha de ser màxima. Grau ho va captar fa anys i n'ha fet senyera la seva activitat i treball, en ell s'ajunten les vessants d'investigador, humanista, arxiver, dinamitzador, conseller, visionari, pare i amic, en un còctel efervescent, rebaixat de tota vanitat i presumpció. És una

Josep M. Grau amb l'editor barceloní Rafael Català Dalmau

de les formigues anònimes que treballen incansables, mogudes per una fe impertorbable, rere bastidors, on pocs les poden veure, sense ànsia de protagonisme, recompensa o reconeixement. Però gràcies a la seva laboriositat callada, oculta i abnegada s'acompleixen les tramitacions més feixugues, es quadren les agendes i s'enllesteixen tota mena de publicacions, en una feina que no es veu ni es valora i que, alguns encara creuen que es fa sola.

El nostre país té un deute de gratitud amb aquests homenots-formigues, veritables fonaments en el desenvolupament de la cultura escrita, i tampoc cal que ho faci, ells, no ho esperen, es mouen guiats per una doctrina d'interessos humanístics que pocs saben entendre. En aquest reconeixement, jo espero haver estat un d'ells, gràcies, Josep Maria per la teva obra acadèmica i la teva amistat.